

Albertus Conradus (Coerdt) Fabritius

Albert van der Kaap

De opvolger van Ludovicus Fabritius als dominee in Gasselte was zijn broer Albertus Conradus (Coerdt) Fabritius. Hij diende de gemeente bijna 41 jaar, van juni 1674 tot zijn dood in maart 1715.

Albertus Conradus Fabritius, zoon van Bernardus Fabritius en Haesje Jans Helinge, werd gedoopt op 6 december 1646 in Gasselte. Hij werd vernoemd naar zijn overgrootvader van moederskant (Albert Coerts, vader van Hillichje Coerts).

Hij trouwt (1) op 2 mei 1674 in Gasselte met Lammechien Tebinge die op 21 augustus 1653 in Gasselte werd gedoopt. Zij was een dochter van Luichen Tebinge en Aaltje Hidding die een boerderij in het Grotenend bewoonden. De opa van Lammechien, Johan Tinge, was de eerste echtgenoot van Warmolda Hamming, vrouw van Johan Fabritius, broer van Albertus.

De familie Hidding

We kunnen de voorouders van Aaltje Hidding terugvolgen tot ongeveer 1300. Haar vader, Harmen, was landbouwer op de Mensingaborg in Bonnen, haar opa kerkvoogd in Rolde, haar overgrootvader woonde in Gasselte, maar haar betovergrootvader weer in Rolde, waar hij ette was, Diens vader was schulte in Rolde. Ook diens voorouders woonden in in dit deel van Drenthe.¹

Zij krijgen drie kinderen, Aaltje, geboren op 17 maart 1675 en overleden op 3 oktober 1680, Hilligje, geboren op 27 november 1678 en Aaltje, geboren op 13 augustus 1681.

Hilligje trouwde (1) met Roelof Hilbrants uit Anloo, geboren gedoopt op 26 januari 1679 in Anloo, overleden rond 1709, zoon van Berent Hilbrants en Bouchen Eppens en (2) met Jan Wolters Emmen, geboren op 16 februari 1679 in Emmen, zoon van landbouwer (keurnoot, bijzitter of getuige bij rechtshandelingen) Wolter Warners Emmen en Geesje Wermelinks. In 1709 trouwde Hilligje met Roelof Berents Hilbrandts, gedoopt op 26 januari 1679 in Anloo, zoon van schatbeurder (ontvanger van belastingen) van Anloo Berent Roelofs Hilbrandts en Bouwchjen Eppens.²

Een maand na de geboorte van hun jongste kind, op 17 september 1681, sterft Lammichje, slechts 29-jaar oud. Ruim een jaar later, op 10 december 1682, hertrouwt Albertus in Gasselte met Machteld Schukking, geboren rond 1660 in Koekange (de Wijk), overleden op 21 september 1712 in Gasselte, dochter van Anthonius Schukking (predikant in Rolde) en Vreda van Keppel Fox/Vox uit IJhorst/De Wijk. Albertus en Machteld krijgen vijf kinderen, Vreda, Bernardus, Bernardus, Hasina, Cornelius Hindrick en Cornelia Henrica.

Vreda Lammina

Vreda Lammina, geboren op 19 oktober 1683 in Gasselte (gedoopt op 26 oktober 1683) trouwt met haar neef Theko Hesselus Vliege uit Grijpskerk.

¹ https://www.genealogieonline.nl/stamboom_klavers/134237.php

² <https://ontdekkouwwerhaal.nl/wp-content/uploads/2017/10/DREp-Kwartierstatenboek-NGV-Drenthe.pdf>

Bernardus en Bernardus

De eerste zoon met de naam Bernardus werd gedoopt op 8 maart 1685 in Gasselte. Hij stierf voor 11 maart 1687. De tweede Bernardus Fabritius werd geboren in Gasselte op 11 maart 1687 en twee dagen later gedoopt. Hij gaat theologie studeren in Lingen en Groningen en is de beoogde opvolger van zijn vader. Op 20 november 1710 werd Bernhardus, hij was toen proponent, benoemd tot adjunct van zijn vader. Op 4 februari 1711 werd deze benoeming door Drost en Gedeputeerden goedgekeurd.³ Volgens Romein zou hij zich in 1713 volledig hebben gewijd aan de turfgraverij in Gasselternijveen.⁴ Dit is onmogelijk, immers op 8 juni 1711 schrijft zijn vader in het begraafregister van Gasselte dat zijn *'laest en alleen eenigste overgebleven zoon Bernhardus Fabritius na zijn studie in Lingen en Groningen en nadat hij tot adjunct van zijn vader was benoemd op 8 juni 1811 was overleden.'*⁵

Hasina Johanna

Hasina Johanna, geboren op 23 januari 1692, trouwde met Warnerus Emmen, die zijn schoonvader zou opvolgen.

Cornelius Hindrick

Cornelius Hindrick werd geboren op 14 september 1692 in Gasselte en aldaar vier dagen later gedoopt. Hij stierf op 1 september 1696.

Cornelia Henrica

Cornelia Henrica ten slotte, werd geboren op 25 maart 1698 en gedoopt op 27 maart 1698 in Gasselte. Zij stierf op 2 juni 1705.

Predikant in Gasselte

Albertus was predikant in Gasselte van 1674 tot maart 1715. In 1674 werd hij beroepen als opvolger van zijn overleden broer Lodewijk. Vier jaar later, in 1678, preekte hij voor de synode over Romeinen 8:1, welke preek goed in de smaak viel, hij werd als lid van de synode toegelaten. In datzelfde jaar stelde de synode vast, dat er tot heiliging van de zondag, zowel 's zomers als 's winters voor- en namiddags moet worden gepreekt. De morgenpreek moet om 9 uur beginnen. Als de predikanten, zoals al eerder, betogen, dat er 's middags geen belangstelling is, beslist de synode, dat de familie van de predikant dan maar moet komen en ook de koster en zijn familie moeten worden opgetrommeld. De synode hechtte erg aan deze z.g. catechisatie preken, maar de predikanten moesten er niets van hebben. Verder beslisten ze, dat het Avondmaal niet meer met Pinksteren, maar drie zondagen later gehouden moet worden. Dan konden de mensen op Pinksteren familiebezoeken afleggen en Pinksteren is toch wel wat kort na Pasen.

Albertus Conradus Fabritius is op 6 juni 1676 eiser tegen Luitje Tebinge te Gasselte. De eiser wil annulering van een testament dat Luijtien Tebinge, zijn schoonvader en Wennichjen zijn huisvrouw

³ Romein, T.A. (1861). *De hervormde predikanten van Drenthe sedert de Hervorming tot in 1861*.

https://www.dbnl.org/tekst/rome009herv01_01/

⁴ Romein, T.A. (1861). *De hervormde predikanten van Drenthe sedert de Hervorming tot in 1861*, blz. 55/56.

https://www.dbnl.org/tekst/rome009herv01_01/

⁵ Kroezenga, J. (1988). *Bernhardus Fabritius, predikant of turfgraver?* in: *Ons Waardeel, jaargang 8 (1988)*, uitg. Drentse Historische Vereniging, Assen (blz. 64-67).

op 8 april 1670 hebben gemaakt. Volgens eiser was het testament niet behoorlijk ondertekend. De eiser kreeg gelijk.⁶

Albertus betaalde in 1691 drie gulden haardstede geld (in 1692 met twee paarden) voor driekwart erf en in 1693 en 1695 twee gulden haardstedegeld voor een half erf. Twee gulden was volgens Gras weinig, want bijna alle ambtenaren en middenstanders vielen als keuters met een ambacht of functie onder dit tarief.⁷

Albertus sterft in maart 1715 in Gasselte. Lammechien overleed op 17 september 1681 in Gasselte. Zijn tweede vrouw, Machteld was al eerder, op 21 september 1712 in Gasselte, overleden. Blijkbaar is zij enige tijd ziek geweest, want haar man schrijft in het begraafboek: *'Mijn Eygen Alderliefste Tweede Huisvrouw Machteld Schukking na een langdurige en uitteerende koortsige siekte van 18 weken overleden op den 7 september 1712.'*

Tabel 3.3.7: Aantal huishoudens per tarief van het haardstedegeld te Assen, 1672-1804 (absoluut en in percentages)

	1672	1691	1692	1742	1754	1794	1804
4 gl.	4 (6,6)	- -	3 (4,5)	1 (1,0)	- -	- -	- -
3 gl.	1 (1,6)	3 (4,7)	6 (9,1)	8 (8,5)	14 (14,3)	6 (4,4)	3 (2,1)
2 gl.	32 (52,5)	37 (57,8)	34 (51,5)	43 (45,7)	35 (35,7)	51 (37,8)	59 (41,5)
1 gl.	12 (19,7)	21 (32,8)	18 (27,3)	35 (37,2)	34 (34,7)	57 (42,2)	56 (39,4)
10 st.	6 (9,8)	- -	- -	- -	- -	- -	- -
nihil	6 (9,8)	3 (4,7)	5 (7,6)	7 (7,4)	15 (15,3)	21 (15,6)	24 (16,9)
Totaal	61	64	66	94	98	135	142

Bronnen: OSA, inv.nrs. 868 en 869

Schandaal in Gasselte

In 1683 heeft Swaantien Hendriks uit Gasselte, een verhouding met de schulte van Borger, Jan Louwerens Lentinck. Ze eist dat hij met haar trouwt en om dat doel te bereiken maakt ze haar zaak aanhangig bij de synode, waar ze, samen met de schulte, verschijnt. De synode verklaart zich niet ontvankelijk en wijst de kwestie terug naar de wereldlijke rechtbank, de Etstoel. Wat het oordeel van de 24 etten is geweest, blijft duister, want in de verslagen, de z.g.ordelen, van deze hoogste Drentse rechtsinstantie is de zaak niet terug te vinden.

⁶ Etstoel 14 deel 22 folio 393 d.d. 6-6-1676

⁷ Gras, H., Boekholt, P.Th.F.M., Bos J., Duijvendak, M.G.J., Nip, R.I.A. en Zweegers, P.T.A. (2000). *Geschiedenis van Assen*. Assen: Van Gorcum.

Overlast met oud en nieuw

Ook vroeger ging de jaarswisseling met veel lawaai en eten en drinken gepaard. Dat iset blijkbaar nog wel eens uit de hand. In 1693 eist de provinciale synode van de predikanten om op de zondag vóór nieuwjaar in de preek de gemeente te waarschuwen, voor wulpheden en ongeregelheden op nieuwjaarsdag.

Diaconie

Het komt geregeld voor, dat mensen bij testament geld schenken aan de armen. Bij de visitatie in 1683 blijkt, dat sommige erfgenamen, in plaats van dat geld aan de diaconie beschikbaar te stellen, zelf voor de verdeling zorgen. Het geld kwam dan wel bij de armen terecht, maar misschien niet bij de armen die de diaconie op het oog had. De synode is daar zo verbolgen over, dat ze de diakenen opdraagt deze personen voor het gerecht te brengen. Nergens blijkt, dat het ook werkelijk gebeurde.

In 1684 schrijft Fabritius in het Armenprotocol: *'Aan meester Jan Queest wegens kostgeld van dat arme Meijsje het dochtertje van Salige Rode wevers Anna; twintig Car. Gulden.'* Het kind in kwestie was wees en uitbesteed bij de schoolmeester. In datzelfde jaar krijgen ook een *'arm man, een verbrand man en een swangere vrouw'* ondersteuning.

Je moest er in die tijd wel wat voor doen, om door de kerk ondersteund te worden. Zo werd van de mensen die ondersteuning kregen verwacht dat zij des zondags de kerk bezochten. Bovendien moesten ze het geld, of de goederen zelf ophalen op een vaste tijd en plaats. Bij deze uitdeling moest de predikant aanwezig zijn. Kreeg een gezin ondersteuning, dan waren de ouders verplicht hun kinderen naar school te sturen en dat gold ook voor kinderen die ergens ondergebracht waren.

In 1680 krijgen de volgende personen ondersteuning van de diaconie. Moey Ermske, de weduwe van schoolmeester Hendriks wordt ondersteund met 5 gulden en 7 stuivers. Anna, weduwe van de wever, Lubbert Berends, Lucas en Jan Willems kregen allen 3 gulden en 10 stuivers. Olde Mooy Greta op het Veen kreeg 2 gulden en 10 stuivers .

Op 27 januari 1692 schenkt *'De eerbare Heiltien Hiddingh, Huisvrouw van Jan Hamming van de Veenhof op haar doodsbedde aan de armen van Gasselte 50 Car. Gulden.'* Dit geld wordt op 11 januari 1693 keurig door de erfgenamen aan de diaconie ter beschikking gesteld. Blijkbaar had de uit Gasselte afkomstige Heiltien, nog iets met haar vroegere dorpsgenoten. Dit soort giften *'op het doodsbedde'* komen geregeld voor.

Op 10 oktober 1707 overlijdt Fredrickjen Hamming, zuster van schulte Jan Hamming van Gasselternijveen. Ook zij schenkt de diaconie van Gasselte geld. Fabritius schrijft: *'Nadat de deughtsame vrijster Frederickjen Hamminge op haar doodsbedde an de diaconie tot Gasselte uit haar nalatenschap hadde beloofd de somma van 7 Carolie guldens, heeft haar broeder de E schulte Jan Hamminge de beloofde somma ten volle voldaan en betaalt.'* De nalatenschap bedroeg overigens ongeveer 800 gulden.

Begin 1700 schaffen de diakenen een 'doodsbar' en 'het swarte laken' aan. Dan kon bij een sterfgeval de kist op een baar geplaatst worden en bedekt met een zwart laken. De kosten zijn verschillend. In 1706 moeten de erfgenamen van Jan Battink vijf stuiver betalen. maar die van Harm Tebing 1 gulden en 12 stuiver. Misschien had hetverschil te maken met het aantal dagen dat de baar met laken in het sterfhuis was.

Doodsvat

In 1690 werd voor het “doodsvat van Moei Albertje Ployter”, 3 gulden in rekening gebracht. Dat wil niet zeggen, dat Albertje Ployter op 16 september in een vat werd begraven, maar dat bij haar begrafenis een vat doodsbeer of groevebier werd geconsumeerd. Onze voorouders hadden duidelijk niet genoeg aan koffie met koek.

Overlijden van ette Johan Hilbing

Op 25-2- 1709 overlijdt de ette Johan Hilbing, hij wordt op 7-3-1709 in de kerk “*heerstatelick begraven*”. Wat hiermee precies bedoeld wordt is niet bekend, maar ongetwijfeld zal het met veel pracht en praal gepaard zijn gegaan, zoals passend is voor een vooraanstaand eigenerfde boer, die 15 jaar ette was. De grafsteen ligt nog steeds in de kerk.

Afsplitsing van Gasselternijveen

In 1697 kreeg Gasselternijveen, met toentertijd 358 inwoners⁸, een eigen dominee. De eerste was Gerhardus Kok, die in 1705 vertrok naar Emmen. Dominee Fabritius van Gasselte en dominee Gerhardus Cock kregen een geschil over de grens tussen hun gemeentes. Zij brachten dit geschil op 15 april voor de classis maar deze oordeelde daarover geen beslissing te kunnen, het ging volgens hem om een politieke kwestie en daar gingen zij niet over.

Referentie

Bé Emmens. De Drentse familie Emmen(s). Drents Genealogisch Jaarboek. 2007, 1.

⁸ Romein, blz. 61